

Funkcje baśni w życiu dziecka

Potrzeba chwili akcentująca znaczenie dążeń dziecka do wzrastania w atmosferze miłości, bezpieczeństwa, piękna i cudowności, a także konieczność dostosowania się „małego człowieka” do szybko zmieniających się wymogów dnia codziennego, skłoniła mnie do podjęcia tego tematu. Nie mam wątpliwości, co do tego, że w XXI wieku baśń staje się wyraźnym środkiem wychowania współczesnego człowieka. Literatura baśniowa bowiem wielostronnie oddziałuje na rozwój dziecka, spełniając w jego życiu funkcję poznawczą, wychowawczo-moralną, społeczną i estetyczną.

Lektura baśni kształtuje jednak nade wszystko wyobraźnię, będącą ważnym elementem procesów poznawczych, w szczególności twórczego myślenia.

Proces przyswajania treści utworu, który w początkowym etapie kształcenia odbywa się głównie poprzez słuchanie ze zrozumieniem, wymaga od małego odbiorcy umiejętności śledzenia opowiadania narratora, wiązania poszczególnych zdarzeń w pewne sensowne całości, przewidywania ich następstw. Sprzyja to rozwojowi uwagi, która jest podstawą koncentracji, niezmiernie ważnej podczas uczenia się. Zaspokajając dziecięcy głód obrazu, baśń skupia uwagę nawet uczniów z trudnościami w nauce, ma więc wielkie zasługi w budzeniu chęci czytania¹.

Podkreśla się znaczenie tego typu literatury jako pomostu między językiem obrazów i językiem pojęć. Treści słuchanych i czytanych baśni stają się dla dziecka przedmiotem dalszego wewnętrznego opracowania, istnieją w pamięci i wyobraźni, przenikają do tematyki zabaw, rozwijają refleksyjność.

Wszystko to sprawia, że przeżycia doznawane w kontakcie z literaturą baśniową mają silny wpływ na kształtowanie uczuć, modelowanie postaw, stosunku do świata. Baśnie odgrywają zatem niezmiernie ważną rolę w wychowaniu moralnym.

„Nigdzie bowiem - jak pisze I. Słońska – tak dobitnie nie jest przedstawiony problem dobra i zła. Dobroć, pracowitość, odwaga, a obok tego chciwość, skąpstwo, tchórzostwo, lenistwo,

¹ D. Sikucińska, *o Baśniach Andresena*, „Życie Szkoły” 2003, nr 1, s. 156.

przedstawione w dramatycznej akcji, wzruszają dziecko i każą mu stanąć po stronie pozytywnych wartości moralnych”².

Dziecko utożsamiając się z postacią głównego bohatera wspólnie z nim przeżywa przygody, a dzięki wyobraźni, potrzebnej również do nabywania odpowiedzialności za działanie na każdym etapie życia, nawiązuje kontakty ze światem, ucząc się tolerancji, współczucia, zrozumienia i miłości dla wszystkiego, co żyje. Prostota języka, dostępna treść, głęboki humanitaryzm i współczucie dla pokrzywdzonego sprawia, że baśnie stają się bliskie każdemu sercu. Przeżywanie baśni zatem nie jest tylko przygotowaniem do przyszłych wzruszeń człowieka dorosłego, ale od razu bezpośrednio wywiera wpływ wychowawczy.

Lektura baśni dostarcza dziecku również informacji o zjawiskach i sprawach nieznanym mu, niedostępnym w doświadczeniach życia codziennego. Dzięki literaturze przeżywa ono przygody, jakie nie mogłyby mu się zdarzyć w rzeczywistym świecie, poznaje sprawy, przed którymi się je chroni lub które wykraczają poza jego możliwości. Rozbudza to ciekawość świata i rozwija dążenia poznawcze. Otwierając przed dzieckiem nowe horyzonty, baśń nierzadko niepokoi i pobudza do szukania wyjaśnień poza światem literackim – w najbliższym otoczeniu, oferuje także wiedzę, która przemawia do obu części pączkującej osobowości.

Baśń będąc jednym z podstawowych gatunków epiki ludowej, jest również nośnikiem pewnych wzorców, wartości społecznych, które ujęte w fantastycznej i symbolicznej formie są przekazywane z pokolenia na pokolenie. Poznając tradycyjne wątki baśniowe dziecko wchodzi w krąg tradycji kulturowej danego społeczeństwa. Znajomość tych samych postaci baśniowych bohaterów i ich losów stanowi nie porozumienia z innymi dziećmi i dorosłymi z otoczenia. Tak więc postacie i ich losy, powtarzające się wątki i motywy są trwałym elementem doświadczeń ludzi danego kręgu kulturowego³.

Literatura baśniowa nie tylko wprowadza dziecko w rodzimą tradycję kulturową, ale pozwala na poznanie życia i obyczajów ludzi różnych krajów i kultur. Wędrujące po całym świecie wątki fantastyczne w zetknięciu z kulturą danego narodu nabierają swoistej barwy.

Oczarowanie, jakiego doznaje dziecko, gdy poddaje się oddziaływaniu baśni, wywołują przede wszystkim jej wartości literackie. Wysoki poziom artystyczny jest zatem niezbędnym warunkiem literatury dziecięcej. Utwory adresowane do dzieci mają za zadanie

² I. Słóńska, *Dzieci i książki*, Warszawa 1959, s.138.

³ M. Tyszkowa, *Baśń i jej recepcja przez dzieci* [w:] *Baśń i dziecko*, oprac. H. Skrobiszewska, Warszawa 1978, s. 136.

budzić doznania estetyczne po wpływie piękna obrazu literackiego, zwracają uwagę na sposób rozwijania akcji, kształtują umiejętność charakteryzowania bohaterów i bogacą język. Właśnie język baśni wprowadza małego odbiorcę w świat piękna, uczy radować się kształtami i kolorami.

Ażeby „zaistniało przeżycie estetyczne u dziecka, musi być spełniony warunek, który B. Żurkowski określa paidialnością. Jakość paidii w utworach dla dzieci, (...) wyraża się bogactwem fantazji i zarazem prostotą języka, swoistą naiwnością i sztucznością, spontanicznością i dydaktyzmem”⁴.

Zdaniem B. Bettelheima baśń nie miałaby tak znaczącego wpływu na dziecko, gdyby nie była dziełem sztuki, ponieważ „jest czymś jedynym i swoistym nie tylko pośród form literackich; jest to jedyny wytwór sztuki tak całkowicie zrozumiały dla dziecka”⁵.

Należy podkreślić, iż doświadczenia zdobyte w obcowaniu z baśnią przygotowują dziecko do odbioru literatury pięknej, a także innych form sztuki.

Bibliografia

Bettelheim B., *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 1996

Sikucińska D., *o Baśniach Andresena*, „Życie Szkoły” 2003, nr 1

Skrobiszewska H. (oprac.), *Baśń i dziecko*, Warszawa 1978

Słowska I., *Dzieci i książki*, Warszawa 1959

Tyszkowa M., B. Żurkowski (red.), *Wartości w świecie dziecka i sztuki dla dzieci*, Warszawa 1984

⁴ B. Żurkowski, *Wartości estetyczne w literaturze dla dzieci* [w:] *Wartości w świecie dziecka i sztuki dla dzieci*, red. M. Tyszkowa, B. Żurkowski, Warszawa 1984, s. 23.

⁵ B. Bettelheim, *Cudowne i pożyteczne. O znaczeniach i wartościach baśni*, Warszawa 1996, s. 35.